

Rökfria skolgårdar

En kartläggning av hur vanligt det är med
rökning på skolgårdar i Gävleborgs län

Länsstyrelsen
Gävleborg

Rökfria skolgårdar

En kartläggning av hur vanligt det är med
rökning på skolgårdar i Gävleborgs län

Länsstyrelsen
Gävleborg

Författare: Hanna Bergström

Förord

I december 2010 överlämnade regeringen proposition 2010/11:47, "En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken" till riksdagen (ANDT - strategin). Propositionen pekar ut riktningen för ANDT-politiken under åren 2011-2015 och antogs av riksdagen i mars 2011. Det övergripande målet är: "ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk".

Att aktivt arbeta med tobaksprevention är en viktig del i det förebyggande arbetet. Idag är det knappast någon som inte vet att rökning är skadligt för rökaren och dess omgivning och att hälften av alla rökare beräknas dö i förtid till följd av sin rökning. Men det är också så att rökning är inkörsporten till andra droger.

Fler än 17 000 barn i Sverige börjar röka varje år, det är nästan 50 om dagen, det är något att fundera över! Genom skolelevsundersökningar (CAN) som Samhällsmedicin och Landstinget i Gävleborg har sammanställt under åren 1996 – 2010 i Gävleborgs län kan man konstatera att 30 procent av flickor och pojkar i årskurs 9 använder tobak, och motsvarande 46 procent på gymnasiet. Konsumtionen är relativt oförändrad under hela mätperioden.

Sedan 1994 har vi haft en tobakslag som förbjuder rökning på skolor och skolgårdar, trots det uppger elever i nationella undersökningar att det röks på 79 procent av grundskolorna och på 94 procent av gymnasieskolorna.

Vi vill ha mer kunskap om hur det ser ut på våra skolor i Gävleborgs län och Länsstyrelsen har därför initierat denna kartläggning. En kartläggning som visar hur tobakslagens följs. Det är rektors ansvar att se till att lagen följs och vi hoppas att denna kartläggning kan vara ett stöd till att medverka till att inga elever röker på skolan och än bättre att genomföra en **tobaksfri skoltid**.

Barbro Wåger
Länsstyrelsen Gävleborg
ANDT samordnare

Innehåll

Bakgrund	3
Uppdraget	3
Vad säger tobakslagen?	3
Handbok tobakslagen	4
Kunskapssammanställning	5
Syfte	5
Resultat	5
Förekomst av rökning	5
Förekomst av skyltar	6
Rökning och skyltar – finns något samband?	7
Förekomst av rökruta/rökkur, askkoppar eller annat	8
Diskussion	8

Bakgrund

Länsstyrelsen i Gävleborgs län beslutade att ta reda på hur det ser ut i länet gällande rökfria skolgårdar. Resultatet skall sedan användas som en del i det fortsatta tobakspreventiva arbetet.

Riksdagen beslutade 2011 om en nationell ANDT-strategi, där tobak ingår. I propositionen redogör regeringen för en samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT-politiken). Syftet är att ange mål och inriktning för hur samhällets insatser ska genomföras, samordnas och följas upp under åren 2011–2015. Propositionen innehåller förslag till ett gemensamt övergripande mål för ANDT-politiken. Ett av de prioriterade målen är att utveckla metoder för att barn och unga inte ska börja använda tobaksprodukter. Det står vidare att arbetet med efterlevnaden av reglerna om rökfria miljöer bör utvecklas, (prop. 2010/11:47).

Uppdraget

En kartläggning genomfördes under september 2012. Resultatet redovisades i denna rapport, samt vid en utbildningsdag för skolledare med flera berörda den 31 oktober 2012.

Besök genomfördes i länets samtliga tio kommuner, på både kommunala skolor och friskolor. Varje skola besöktes vid *ett* tillfälle.

Uppdraget genomfördes under dagtid. Besöken gjordes oanmält vid respektive skola och ingen återkoppling gjordes på plats. Varje besök varade max 30 minuter. Tider för besöken varierade mellan skoldagens början klockan 07.40–09.00, under frukostrasten mellan 9.30–10.00, vid lunchtid mellan klockan 11–13 och vid skoldagens slut klockan 14.30–15.30.

Vid besöken användes ett undersökningsprotokoll, framtaget av Länsstyrelsen i Västmanland. Kartläggningsobjekten dokumenterades även med fotografier, som används som illustrationer i denna rapport och för att stärka minnesbilden av varje besök. Kartläggningen sammanfattas i denna rapport där resultatet är avidentifierat.

Vad säger tobakslagen?

Tobakslagen (1993:581) är en skyddslagstiftning och förbjuder enligt 2 § rökning i vissa offentliga miljöer och gemensamhetslokaler, inklusive lokaler för skol- och barnomsorg dit allmänheten har tillträde. Det innebär att rökning är förbjuden i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn eller ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem.

Med barnomsorg avses verksamhet i daghem, förskola, fritidshem och motsvarande. Med skolverksamhet avses grund- och gymnasieskola. Med annan verksamhet avses till exempel verksamhet vid ungdoms- och fritidsgårdar, lägerskola och motsvarande. Förbudet gäller själva lokalerna för verksamheterna i fråga. Andra omständigheter, till exempel att vissa elever kan ha fyllt 18 år, saknar betydelse. Således gäller bestämmelserna även då vuxenundervisning bedrivs i lokalerna.

Förbudet gäller också då skolverksamhet inte bedrivs, till exempel vid studiedagar för enbart personal, vid föräldramöten på kvällstid och liknande. Lagreglerna omfattar alla delar av

lokalerna som barn och ungdomar mer regelbundet vistas i eller har anledning att besöka, det vill säga förutom klassrum även expedition, lärarrum, korridorer, toaletter och flera liknande utrymmen. Reglerna gäller även för de delar av lokalerna som enbart är till för personalen. När det gäller de sistnämnda lokalerna finns dock en möjlighet för arbetsgivaren att inrätta separata rökrum för personalen (6 § 1 stycket). Om arbetsgivaren inrättar ett rökrum eller liknande för personalen måste det placeras så att eleverna inte ens tillfälligtvis förväntas besöka utrymmet. Några rökrum för barn och ungdom är inte tillåtna. Bestämmelserna gäller inte lokaler för högskoleverksamhet eller annan vuxenundervisning som inte är samlokaliserad med grund- eller gymnasieskola.

Rökförbudet gäller också på skolgårdar (se 2 §). Dessutom gäller rökförbudet på sådana utomhusplatser inom barnomsorgen som kan jämföras med skolgårdar, det vill säga ett särskilt iordningställt och vanligen inhägnat område vid en förskola eller ett fritidshem. Däremot omfattas inte utomhusplatser vid ett familjedaghem, och inte heller allmänna lekplatser även om de också utnyttjas av barnomsorgen. Lagen ger inte möjlighet till undantag från rökförbudet i utomhusmiljöer som är avsedda för barn- och ungdomsverksamhet. Det innebär att det inte i något fall är möjligt att inrätta rökrutor. Det är således inte möjligt att upprätta rökrutor på någon annans mark och hänvisa skoleleverna dit eftersom även detta område då kommer att jämföras med en skolgård.

Det finns heller ingen möjlighet att anvisa någon plats för vuxna att röka på inom de utomhusområden som omfattas av lagen. Rökförbudet på skolgårdar gäller således även i de fall där skolor för barn och ungdomar är samlokaliserade med vuxenundervisning, såväl på dagtid då eleverna delar skolgård som på kvällstid då de vuxenstudenter ensamma förfogar över skolgården. Vuxna får heller inte röka på skolgården i anslutning till exempel föräldramöten på kvällstid. Likaså gäller rökförbudet när lokaler runt skolgården hyrs ut till föreningar eller privatpersoner.

Skolornas rektorer har ansvaret för att tobakslagens bestämmelser efterlevs på skolorna.

Handbok tobakslagen

Handbok Tobakslagen (Statens Folkhälsoinstitut) är ett stöd för Länsstyrelser och kommuner i frågor som rör handläggning av ärenden enligt tobakslagen. Syftet med handboken är att ge vägledning i tobakslagens tillämpning samt genom exempel ge handläggare och inspektörer praktisk hjälp i sitt dagliga arbete. Det handlar om frågor som märkning, försäljning, marknadsföring, produktkontroll, tillsyn, överklagande och ansvarsbestämmelser för tobaksvaror. I handboken finns även information om tobakslagens historia, hänvisningar till andra myndigheter som arbetar med tobaksfrågan och till Statens folkhälsoinstituts förebyggande arbete.

Kunskapssammanställning

Statens Folkhälsoinstitut (FHI) har gett ut kunskapssammanställningen ”Rökfria skolgårdar och en tobaksfri skoltid”. I sammanställningen står att rökförbudet på landets skolgårdar i dag efterlevs bristfälligt enligt en nationell studie på ungdomar i åldern 13, 15 och 17 år. Studien undersökte deras vanor, kunskaper och attityder gentemot tobak. Den har genomförts vid fyra tillfällen med insamling av data under åren 1987, 1994, 2003 och 2009. Vid det sistnämnda tillfället uppgav 79 procent av eleverna att det röks på grundskolans skolgårdar och 94 procent inom gymnasieskolan (Statens folkhälsoinstitut, rapport nr R 2010:20).

Syfte

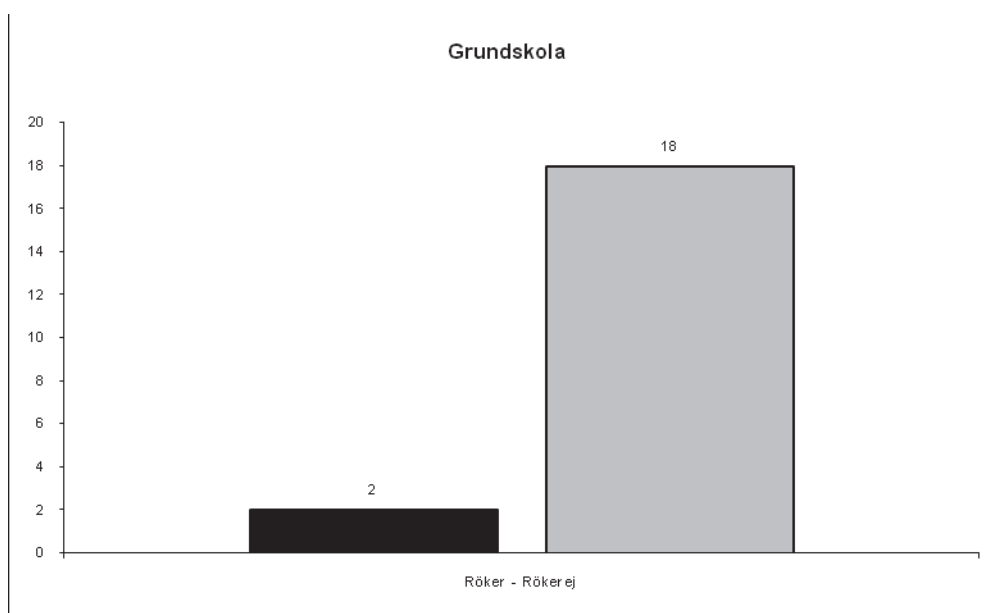
Ta reda på hur det ser ut i länet gällande rökfria skolgårdar.

Resultat

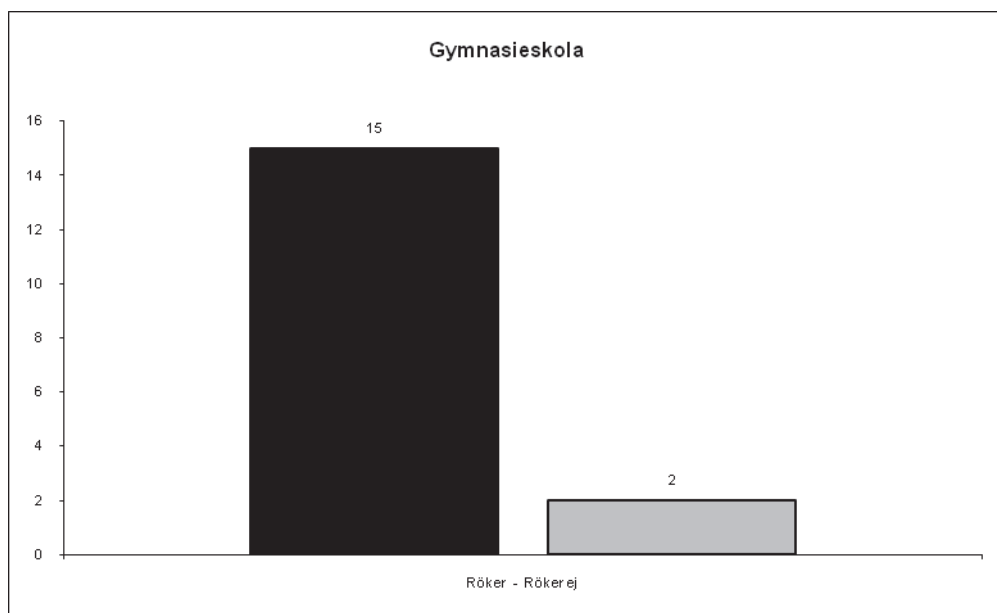
Totalt 37 skolor har besökts. Av dessa är 20 grundskolor (årkurs 6-9) och 17 stycken är således gymnasieskolor.

Förekomst av rökning

På två grundskolor röker elever och på en av dessa röker dessutom annan person som inte är elev eller personal. På 18 stycken grundskolor förekommer det ingen rökning vid besökstillfället.

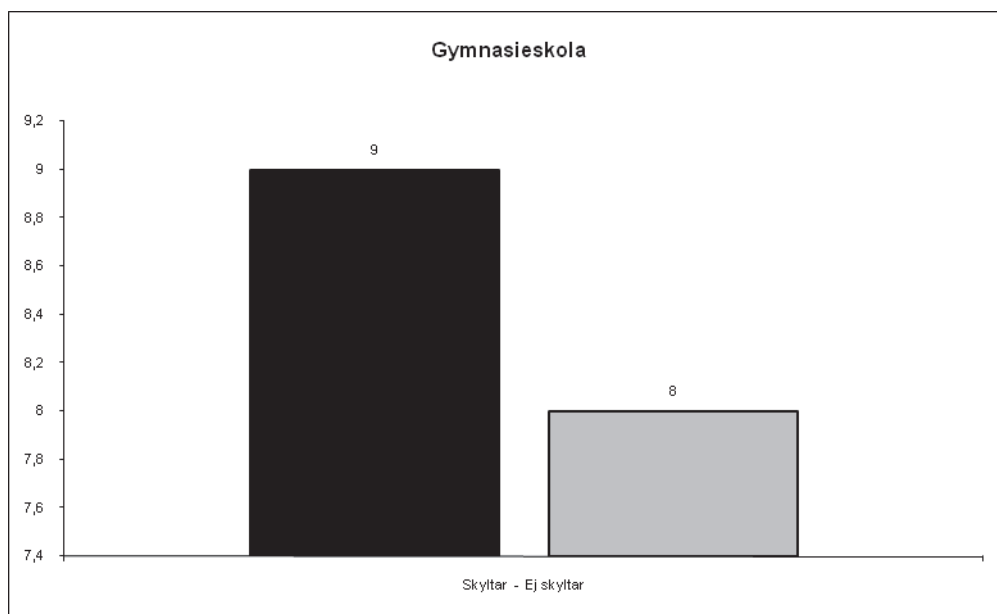
Av 17 stycken gymnasieskolor förekommer det rökning på 15 skolor vid besökstillfället. På 14 skolor är det elever som röker. På den 15:e skolan är det personal som röker. På en av de 15 skolorna röker både elever och personal. På en av de 15 skolorna röker elever och andra personer som varken är personal eller elever.

Förekomst av skyltar

Det finns varken skyltar, dekalering eller informationsblad uppsatta på någon av de besökta grundskolorna.

På åtta stycken av de 17 gymnasieskolorna finns det skyltar uppsatta. På tre av dessa åtta finns det både skyltar och dekalering. På en av de 17 skolorna finns det dekalering istället. De övriga åtta har ingen information alls uppsatt om att rökning är förbjuden på skolgården.

Rökning och skyltar – finns något samband?

Av 15 gymnasieskolor där det förekom rökning saknas skyltar på sju skolgårdar och på åtta finns skyltar. På de två skolgårdar där rökning inte förekom vid besökstillfället, saknades skyltar på båda skolgårdarna men på den ena fanns det dekalering uppsatta.

På de två grundskolor där det förekommer rökning finns inga skyltar, dekalering eller informationsblad om att det är förbjudet att röka på skolgården. Rökning förekommer inte på 18 skolgårdar där det inte finns skyltar.

Förekomst av rökruta/rökkur, askkoppar eller annat

Av de undersökta grundskolorna finns ingen med rökruta/rökkur, askkopp eller annat att fimpa i.

Av de undersökta gymnasieskolorna (17 stycken) har tre stycken rökruta/rökkur. På två av dessa finns det även askkoppar. På tre andra skolor finns det askkoppar. På några skolor finns det dessutom cementrör som fungerar som askkoppar.

Av samtliga 37 skolor var det ingen som hade både förbudsskyltar och rökfri skolgård vid besöket.

Diskussion

På grundskolorna är det fler rökfria skolgårdar (90 %) än gårdar där det förekommer rökning (10 %), vilket är bra med tanke på att eleverna inte borde ha tillgång till cigaretter i grundskoleåldern, då det är förbjudet att sälja cigaretter till någon som är under 18 år. På gymnasieskolorna förekommer rökning på 88 % av skolgårdarna. Detta resultat ligger något lägre än det Folkhälsoinstitutet (FHI) fick fram i en undersökning gjord 2010, men är anmärkningsvärt då det innebär att det förekom rökning på fler än 8 av 10 skolgårdar på länets gymnasieskolor.

En annan reflektion vilken bör lyftas fram är att under besöken på skolgårdarna förekom fimpar och tomma cigarettpaket på marken. Man kan där tänka att om besöken genomförts vid en annan tidpunkt, på dagen eller året, hade förekomsten av rökningen snarare varit högre än den observatören dokumenterade under det enda besök som gjordes. Där det kan antas att rökning förekommer mer frekvent än noterat.

Resultaten i kartläggningen påvisar att det är svårt att avgöra huruvida skyltarna har önskad effekt när det gäller rökförbud på skolgårdarna. Att sätta upp skyltar om att det är förbjudet att röka på skolgården är en relativt enkel åtgärd, men frågan är hur efterlevs budskapet på skyltarna? Tar de vuxna sitt ansvar i att säkerställa att 2§ 1 kap i Tobakslagen följs? Lagtexten är tydlig i sitt budskap att;

”Rökning är förbjuden i lokaler som är avsedda för barnomsorg, skolverksamhet eller annan verksamhet för barn och ungdom samt på skolgårdar och på motsvarande områden utomhus vid förskolor och fritidshem” (Tobakslagen, (1993:581)).

Borde man kanske också se över vilket budskap skyltarna har, enligt en undersökning genomförd av Länsstyrelsen i Stockholm (Rökning på skolgårdar - en granskning av några gymnasier, Rapport 2011:33) står att läsa att de bästa skyltarna, om man önskar sätta upp sådana, är ”Skola – Rökfri Zon”. Men det fräntar inte de vuxnas ansvar att säkerställa våra barn och ungdomar en rökfri skoltid.

Att ingen av de undersökta grundskolorna har någon rökruta/rökkur, askkopp eller annat att fimpa i är värt att notera när man tänker på vilka signaler dess existens annars ger. I den tidigare nämnda undersökningen (Rapport 2011:33) gjord i Stockholm står att läsa att ha askkoppar utplacerade kan ge signaler om att det är tillåtet att röka och det därför bör undvikas. På ungefär hälften av gymnasieskolorna där det förekommer rökning har det

förekommit rökruta/rökkur och/eller askkopp/annat. Med tanke på att ha rökruta/rökkur/askkoppar/annat att röka vid/fimpa i kan vara negativt för att nå målet med en rökfri skolgård bör detta tas i beaktande.

Rökfria miljöer är något som Folkhälsoinstitutet (FHI) tar upp som en framgångsfaktor i det tobaksförebyggande arbetet. Att i länet arbeta med att få rökfria skolgårdar är en viktig del i arbetet med att nå rökfria miljöer.

Slutord; Det är av största vikt att sprida kunskap om att lagen om rökfria skolgårdar finns och att den skall följas. Tobakslagen är en skyddslag som syftar till att skydda barn och ungdomar från rökning och passiv rökning som är en stor orsak till ohälsa och förtidig död. Vi vet också att rökning är inkörsporten till många andra droger och arbetet med rökfria skolgårdar är en del i det tobaks- alkohol och drogförebyggande arbetet. Det finns två tydliga mål i ANDT-strategin 2010/11:47 som rikstagen antog i mars 2011 som riktar sig till barn och unga; det ena är att barn ska skyddas mot skadliga effekter samt att barn och unga som börjar använda tobak ska minska.

Det är vårt ansvar som vuxna att se till att detta efterlevs, med kunskap, tydliga gränser och vuxna förebilder kan vi med en gemensam kraftansträngning sträva efter att uppnå dessa mål!

Länsstyrelsens rapporter 2012

- 2012:1 Förebyggande arbete inom området ANDT - Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak i Gävleborgs län 2011
- 2012:2 Fisketurismens fiskar i Gävleborg – En resursöversikt
- 2012:3 Bredbandsstrategi för Gävleborgs län 2012-2020
- 2012:4 Miljögifter i Gävleborg, resultat från verifieringar 2009 – 2011
- 2012:5 Bostadsmarknaden i Gävleborgs län 2012 – Bostäder för nyanlända
- 2012:6 Klimat- och energimål för Gävleborgs län – Beslutade mål samt bakgrundsinformation
- 2012:7 Dioxiner i Bottenhavet och Bottenviken - pågående utsläpp eller historiska synder
- 2012:8 Inventering av stora rovdjur i Gävleborgs län 2011/2012
- 2012:9 Kartläggning av kemikalieanvändning med fokus på vattendirektivsämnen i Norrlands kustlän
- 2012:10 Ge inte upp – Du måste kämpa! – Kartläggning av vidarebosatta barn och ungdomars upplevelser och behov av information om sitt nya liv i Sverige
- 2012:11 Regional samverkansplan för arbetet mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål
- 2012:12 Gemensamma arbetsmetoder och riktlinjer för uppföljning och utvärdering av tillsyn och tillsynsvägledning inom PBL - redovisning av uppdrag 44 a i regleringsbrev 2012
- 2012:13 Värna Vårda Visa – Ett regionalt program för skötsel och förvaltning av skyddade områden i Gävleborgs län 2012-2016
- 2012:14 Rökfria skolgårdar - En kartläggning av hur vanligt det är med rökning på skolgårdar i Gävleborgs län

Länsstyrelsen Gävleborg
Författare: Hanna Bergström
Rapportnr: 2012:14
ISSN: 0284-5954

**Länsstyrelsen
Gävleborg**